

je sedem let prej izdal *Volkslieder aus Krain*, zbirko slovenskih ljudskih pesmi v nemškem prevodu). Samo v nemškem prevodu A. Grūna pozna slovensko pesem tudi Rus J. Sazonovič, ki jo mimogrede omenja v daljši razpravi: *Pěsně o děvuškě vojně i bylini o Stavřě Godinovičě* (*Ruski filologičeski Vestnik* XIV, XV, XVI).

Zelo verjetno je, da opomba Menéndeza Pidala izvira od tam, posebno še, ker je v Grūnovem prevodu pesmi res omenjenih sedem hčera. Izvor je lahko neposreden, lahko pa tudi posreden, po kom, ki je prevzel to opombo po Köhlerju ali Sazonoviču.

Prevod A. Grūna v zvezi s slovensko varianto pa odpira spet novo vprašanje, ker namreč ni narejen po zapisu, ki ga objavlja Štrekelj, temveč po nekem drugem. Iz opomb v šestem zvezku Grūnovih del, ki jo je pripravil Eduard Castle s sodelovanjem našega literarnega zgodovinarja Ivana Prijatelja in je izšla pri nemški založbi Bong et Co, zvedo, da gre v tem primeru za novo, že po izidu zbirke *Volkslieder aus Krain*, odkrito ljudsko pesem, ki da so jo Grūnovi prijatelji zapisali na kraju samem, torej v Rožmanovi hiši, po ustnem predvajanju. Zanimivo bi bilo tedaj vedeti, ali je slovenski izvirnik, ki je po njem narejen Grūnov prevod, še ohranjen, in če je bil ohranjen v Štrekljevih časih, zakaj ga ta ni uvrstil v svojo zbirko, saj kaže na spretnejšega oblikovalca ali vsaj na boljšo predlogo.

Niko Košir

NJE DRUŽINA DVOJNO OBLEKO IMA

K temu stavku iz Dume je Župančič v »Pripomnjah k Dumi« (Samogovori, Ljubljana 1908, str. 103) pripisal: »To je posneto po Trubarju, a pozabil sem si zaznamovati mesto, kje stoji.«

Pred kratkim me je nekdo vprašal, če vém, kje je v Trubarju tisto mesto. Menil je, da bo našel rešitev v Zbranem delu Otona Župančiča II, toda opombe tam so ga pustile na cedilu.

Kdor pozna biblijo, bo lahko dognal, da je tisto mesto iz Salomonovih pregovorov (31, 21), vendar teh Trubar ni posebej prevel in izdal. Izdal jih je Dalmatin pod naslovom Salomonove pripuisti 1580, a ta ljubljanski tisk se je ohranil v enem samem izvodu v Köbenhavnu, toda le kot torzo in sega samo do 29. poglavja. Seveda bi bil Župančič lahko bral omenjeno mesto v Dalmatinovi Bibliji (I, str. 328: »Ona fe neboji fvoji hihi fneǵá: Sakaj vfa nje drushina ima dvej gubej gvant«), a verjeti mu moramo, da ga je posnel prav po Trubarju. In res je bilo tako, zakaj v Katehizmu z dvejma izlagama 1575 na str. 357 je v poglavju »Od tiga Materniga inu Golpodinskiga hishniga della« tudi odloomek iz Salomonovih pregovorov in v njem tale stavek: »Ne [= nje] hisha fe ne boy pred mraľom inu fnegom, sakai nee vfa drushina ima duy gvant.« To besedilo tudi najbolj ustreza Župančičevemu: »ni gospodinje strah mrázov, zakaj nje družina dvojno obleko ima.«

Katehizmus z dvejma izlagama je ohranjen v sedmih izvodih; od teh je eden v dunajski Nacionalni biblioteki in gotovo je Župančič tega bral. M. R.

GOSPOŠČINA IN GOSPOSTVO

V umišljenem izrazoslovnem trikotniku, ki bi ga dale stranice *gospóska -e ž, gospóstvo -a s* in *gospóščina -e ž*, je trdna zgolj stranica *gosposka* s svojim pomenom oblastvo, die Obrigkeit, potestas, drugi dve stranici pa izrazoslovno še nista trdno dognani. Opredeliti ju je skušal Pleteršnik I 237. Pojemovni samostanik *gospostvo* naj bi bil dvojnica abstraktni besedi *gospodovanje -a s*, ker pa besede, narejene s pr-pono -stvo, zaznamujejo tudi stan, naj bi se izraz *gospostvo* uporabljal tudi kot občno ime, ki označuje plast plemstva, imenovan *gospoda* ali *baronstvo*, der Herrenstand, ordo baronum. Sklicujoč se na Dalmatinovo reklo »po vsem njegovem gospóstvu«, je dodal tudi še pomen *gosposko območje*, der Bereich der Herrschaft, regio potestatis. Beseda *gospóščina* pa je po Pleteršniku občno ime, ki naj bi zaznamovalo najprej *baronski stan*, potem *oblastvo*, slednjič *imenje zemljiškega gospoda (graščino)*, die Grundherrschaft,

dominium. Toda tale povrstitev ne velja, ker je gosposčini pomen konkretnega gosposkega imenja prvoten, druga dva pomena, ki ju Pleteršnik navaja, pa sta prenesena.

SP 1950 (205) ima pod iztočnico *gospôda -e* ž vse tri izraze: *gospôska -e* ž, ki je objasnjena abstraktno kot oblast, čeprav gre za občno ime in pojem oblastvo; dalje *gospôstvo -a* s (gospôstva željen, gospostvaželnost -i ž), ki naj pomeni abstraktno gospodovanje, das Herrentum, dominatio; ter *gospôščina -e* ž, ki približe ni objasnjena. Morda je tudi ta pomanjkljiva objasnitev kriva, da naši vodeči znanstveniki ne upoštevajo omenjenih pomenskih razlik, temveč uporabljajo čedalje bolj in, lahko rečemo, zdaj že izključno strokovni izraz zemljiško gospostvo, ki je dobesečen prevod nemške besede die Grundherrschaft, postavljajoč ga izrazoslovno ob stran *deželnemu gospostvu*, katerikrat pa še *dinastičnemu gospostvu*. Stara slovenska beseda *gosposočina* pa je popolnoma vnmear puščena.

Pogled v slovenske pismene vire nam sicer pove, da so njega dni kdaj pa kdaj res rabili tudi abstraktni besedi gospostvo in gospodovanje, da bi zaznamovali z njima konkretno gosposko imenje. V Zapovednem listu (generalu) o vinskem davku iz leta 1570, ki je naš najstarejši vir strokovnega izrazoslovja (GMS 1942, 79 sl.), se bere tako pasus: »Dajemo vsakatirimu naznanje, kateri so v Kransku Dežele ino v to isto Gospostvo vdruženi ali zapopadeni« kot tudi reklo: »...ino v te kraje, ker so v to isto Gospodovanje vdruženi ali zapopadeni.« Pokojni Stanko Jug, ki je general objavil, je menil, da je to listino sestavil Hrvat Jurij Jurišić (umrl leta 1578). Na dveh drugih mestih je uporabil Jurišić izraz *deželska gosposočina*, ki tu pomeni deželno oblastvo, die Landesobrigkeit, potestas provinciae: »V imenu njegove Firstove svetlosti, tudi *deželske Gospodšine*«, oziroma: »...so zdajci *deželski Gospodšini* ž nih kerstnim imenom in primkom pokazali...« V istem besedilu jemlje pisatelj v misel enkrat *zemljiško gosposočino*: »inu potlie vašei *gruntni Gospodšini* združeni inu podverženi«, enkrat pa *gosposočino* brez določilnega pridevnika: »Tudi za *Gospodšine* inu volio vseh Deželjanov vkup.«

V nam doslej znanih drugih slovenskih besedilih se rabi beseda *gosposočina* največkrat v pomenu zemljiška gosposka, die Grundherrschaft, potestas dominica, in sicer v determinirani obliki *gruntna gosposočina* ali pa v ravno taki obliki *gorska gosposočina*, ki pomeni gorsko gosposko oziroma gorskega gospoda. Andrej Recelj (1582) pravi v členu 12 svojega preвода Gorskih bukev iz leta 1543: »...kateri bi pak brez uesti soiga Grundtniga Gospuda ali *gosposšine*... iz dežele ulekel« in podobno veli I. Kapsch (1683) v členu 9 svoje priredbe gorskih členov: »Kateri pa brez uole suoiga grundtniga Gospuda ali *gosposšine*... iz te dežele vlečejo...« V členu 12 Vagensberškega fragmenta (po vsej priliki iz začetka 17. stoletja) se bere izraz *gorska gosposka*, ki ga v nemškem izvirniku na tistem mestu sploh ni. V doižnem listu z dne 15. aprila 1630 (LMS 1887, 313) je mesto, ki se glasi: »...ob perui toshi im ie Imaio *gourska gosposočina* datj inu izročitj.« Tole gorsko gosposočino omenja tudi Pleteršnik I 234.

Prenos abstraktnega imena na pojem gosposko imenje tako, da postane občno ime, je kroatizem, ki sta ga uvedla v slovensčino 16. stoletja Dalmatin in Jurišić. Jurišić je celo skušal to besedo posloveniti z glagolnikom gospodovanje. Toda domača beseda za gosposko imenje je bila od starine beseda *gosposočina -e* ž, ki se je pokazala kmalu v determiniranih oblikah *zemljiška (gruntna) gosposočina* ter *gorska gosposočina*, brž ko so jeli razlikovati zemljiškega gospoda (der Grundherr) od gorskega gospoda (der Bergherr). Pojem gosposočina je bil tako zgodaj spojen s pojmom oblastvo, da ga je mogel uporabiti že Jurišić za zaznamovanje *deželne gosposočine*, se pravi deželnega oblastva, die Landesobrigkeit, potestas provinciae.

Beseda gosposočina potemtakem ni arhaični neologizem, ki ga skušamo ponovno vpeljati v slovensko znanstveno izrazoslovje, marveč je stara, izvirna, živa, ves čas slovarsko ugotovljena beseda, ki ni le prvotno, pač pa vse do propada fevdalstva pomenjala gosposko imenje, den herrschaftlichen Grund und Boden, solum dominicum. Še Andrej Recelj rabi besedo gosposočina jasno v tem pomenu v členu 49 svojega preвода Gorskih bukev: »...en Vinograd ali Grundt v drugi Gosposhini ležeč.« Sam Recelj in tudi I. Kapsch sta priči, da je

bil prenos gosposčine na pojem gosposke, die Grundherrschaft, potestas, kar brz pri roki.

Da se rabi dandanes abstraktni izraz gospostvo namesto pravilnega izraza gosposčina, kadar gre za konkretno gosposko imenje fevdalne dobe, tega je po našem mnenju bolj od našega slovarstva krivo nemško izrazoslovje, kjer pomeni beseda die Herrschaft prav takó konkreten dominij kakor abstraktno gospostvo. Nemško reklo das Zeitalter der Feudalherrschaft je gotovo pravilno prevedeno z besedami doba fevdalnega gospostva, toda reklo das Zeitalter der Feudalherrschaften ni doba fevdalnih gosposčin, saj pomeni nemška beseda v množini fevdalne ustanove zemljiške ureditve. Splošni strokovni izraz gospostvo moramo Slovenci natančno ločiti od posebnega strokovnega izraza gosposčina. Ni ga gosposkega grba, marveč obstoji zgolj gosposčinski grb ali grb konkretne gosposčine, das Herrschaftswappen, insigne dominicale. Sledeč Cigaletu, je to besedo že Pleteršnik I 237 pravilno opredelil.

V slovenskem znanstvenem izrazoslovju je treba natančno razlikovati gosposko, ki je oblastvo, gosposčino, ki je osnovna zemljiška ustanova fevdalne ureditve, in abstraktni izraz gospostvo, ki pomeni oblast gospodovanja. Kdo ne loči vojvodine od vojvodstva, starešine od starešinstva, planine od planinstva?

France Goršič

RIMA NA OKO PRI PREŠERNU

V sestavku O slovenski rimi je A. Bajec na str. 195 in 196 tretjega letnika JiS pokazal Prešernove rime, ki prepričljivo govorijo, da so napisane po sluhu. Ni brez pomena, da so zgledi iz pesmi Elegija svojim rojakom, Ne bodmo šalobarde in Od železne ceste, saj so to zelo neposredna besedila, zadnji dve še posebno živi in tako je moralo biti tudi rimanje. Bajec pa je tam pristavil, da je drugje videti, kako je pesnik v pisavi skušal včasih ravnati tako, da bi bila rima tudi za oko. To zadnje dognanje bi rad podprl še z nekaterimi zgledi, hkrati pa prvo nekoliko omejil. Ne mislim toliko na epigram Čebelarju, kjer se rima *Kastelic — čebelic*, zakaj priimek se je lahko izgovarjal s polglasnikom ali pa po pisavi s polnim vokalom, kakor je bil zapisal v akrostihu sonetnega venca: Primicovi, ne Primčevi Julji. Da pa je delal kdaj tudi rime na oko, priča Parizina: Zdaj kàs je vest buditi *jél*, Mašvavko hitro krivih *del* (kar bi za Gorenjca mogoče še šlo, ne pa:) Trepavnice, nad katerim *žil* Se madežik višnel je *vil*. Res Parizina ni izdelana in srečamo v nji še dosti čudnih reči, vendar kaže tudi kasnejša Nuna, kako je pesnika kdaj res potegnila za seboj pisava, da je rimal: *vesel — začel* — ni groma ne *strel*. Toliko prej, če se je l že takrat izgovarjal ali po ljudskem govoru ali po črki, kakor razlaga sam Metelko (gl. J. Lokar. Dve stoletnici, JiS III, 104). Zanimivo je, da imamo podobne rime celo pri Vipotniku, ki je vendar šel skozi šole, ko se je že odpravilo elkanje: *vál — privihrál* — iz mrtvih *skál* (Dvogovor).

Lino Legiša

DODATEK K PLETERŠNIKU

Zanimiva je primorska beseda meglenček v pomenu droben dež iz megle. V Pleteršniku beremo: meglenščak, der Salamander, zraven pa pripombo: pravi jo, da iz megle pade. Beseda je znana iz Cafovega gradiva. V pomenu »droben dež iz megle« te besede Pleteršnik ne pozna, utegnila pa bi prav priti kot strokovni izraz v vremenoslovju.

Tudi primorskega izraza »zaloviti« v pomenu »zapoditi« ne poznajo naši slovarji. Poimenski razvoj pa je razumljiv. Nemško jagen pomeni na primer goniti in loviti. Če hočem uloviti žival, ki mi je ušla, na primer krava iz hleva, tečem za njo, žival pa pred menoj, jo torej lovim in podim hkrati. Tako je »zalovim« v pomenu zapodim razumljivo.

Tretja primorska beseda je mehuta, ki pomeni zapredek borovega prelca. Besedo ima Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar v pomenu die leere Haut der Insektenpuppe, to je prazen mešič zapredka. Če drži prijateljeva trditev, sta si ta dva pomena sicer sorodna, vendar ne enaka.

Ioan Tominec